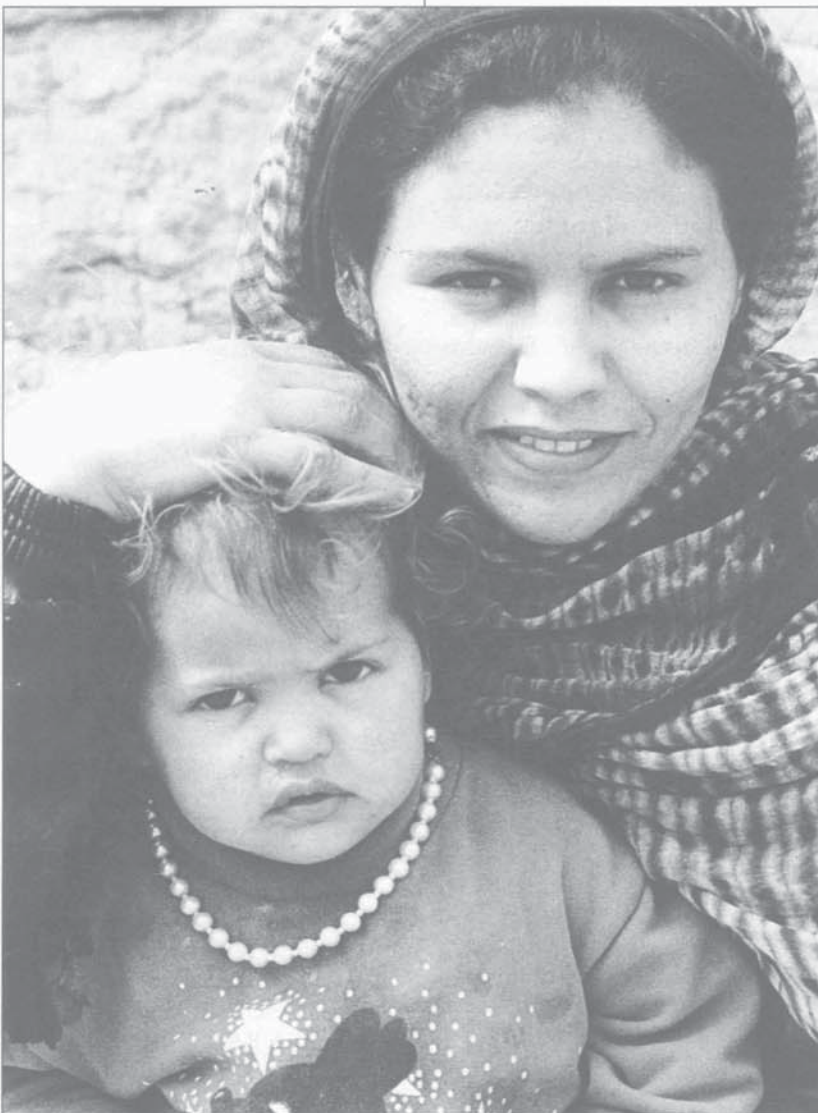


As escolas asociadas á Unesco

Unha educación *en e sobre* os dereitos humanos

FLORA FONDEVILA VAZQUEZ
COORDINADORA ESTATAL DO PLAN
DE ESCOLAS ASOCIADAS A UNESCO.
COMISION ESPAÑOLA DA UNESCO.
PASEO DE JUAN XXIII, 5
28040 MADRID

A UNESCO foi fundada no ano 1945, como parte do sistema de Nacións Unidas, e recibiu deste organismo internacional a encarga de promover a paz por medio da educación, a ciencia e a cultura. Este obxectivo propoñía de contado unha serie de cuestións no ámbito curricular que afectaban ós contidos, ás metodoloxías, ós materiais, ás actividades, á organización escolar e a tódalas cuestións que forman parte do complexo mundo da educación.



© Manuel G. Vicente

Durante os anos 40 e 50, a UNESCO organizou moitas reunións, seminarios e talleres co profesorado e especialistas en educación para buscar respostas ós interrogantes plantexados. Tiñan claro que os métodos tradicionais baseados na lección maxistral, a pasividade do alumnado e a organización autoritaria non contribuían a unha formación na que se viviran e respectaran os dereitos das persoas.

A Conferencia Xeral de 1953 decidiu chegado o momento de experimentar nalgúns centros educativos as conclusións e as propostas que foron surxindo ó longo destes anos de debate e investigación. Púxose así en marcha o Plan de Escolas Asociadas á UNESCO, coa participación de 33 centros de Educación Secundaria de 15 países europeos.

Unha rede mundial

Aquela experiencia, que se iniciou para un período duns anos, foi fortalecéndose e adquirindo importancia ata transformarse, co tempo, nunha rede mundial que medra cada ano cuantitativa e cualitativamente. Consciente desta realidade, a UNESCO publicou en 1974 a súa *Recomendación sobre la Educación para la Comprensión, la*

Cooperación y la Paz Internacionales y la Educación relativa a los Derechos Humanos y las Libertades Fundamentales, na que se establecen as bases e os obxectivos xerais da educación neste ámbito. Este é un documento de referencia obrigada para o Plan de Escolas Asociadas que, nestes momentos, conta cuns 4.600 centros educativos, en 147 países de todo o mundo.

As Escolas Asociadas á UNESCO son agora centros educativos de tódolos niveis, tanto públicos coma privados, dende escolas infantís a facultades universitarias. Todos eles deciden unirse voluntariamente a esta rede internacional para poñer na práctica actividades sobre uns temas preferentes:

- Cuestións de paz e guerra; a resolución non violenta dos conflitos; os problemas mundiais e o papel das Nacións Unidas na resolución dos mesmos. (*Educación para a Paz, Educación Internacional*).

- Os Dereitos Humanos: coñecemento, respecto e práctica. (*Educación en e sobre os Dereitos Humanos*).

- Coñecemento doutros pobos e culturas. Tolerancia e interculturalidade. (*Educación Intercultural*).

- O ser humano e o seu medio. Desenvolvemento sostible. (*Educación Ambiental*).

A estes temas engádesse a celebración do Día Escolar da Non-Violencia e Paz (DENIP) e dos Días e Anos Internacionais declarados polas Nacións Unidas -1998, Ano Internacional dos Océanos, por exemplo-. Tamén resulta cada vez máis común a participación en proxectos de solidariedade con países en desenvolvemento, nos que se implica a toda a comunidade educativa.

Pero o máis importante destes contidos é que son a trama na que se propoñen e aprenden outras cuestións como: o desenvolvemento da capacidade crítica; a análise da actualidade; o descubrimento da violencia directa ou estrutural que está na orixe das desigualdades e discriminacións sociais, raciais, económicas ou culturais; a coope-

ración; a práctica da solidariedade; a resolución activa e pacífica dos conflitos; a empatía; a liberdade; a tolerancia e as boas interrelacións persoais e coa natureza.

Metodoloxías: activas, interdisciplinares, socioafectivas

A UNESCO non fixo nunca distincións entre a Educación para a Paz, para a Comprensión Internacional ou para os Dereitos Humanos, emprégou unha ou outra denominación, según o caso, presentándoas sempre en relación directa, ó considerar que están tan intimamente vinculadas e manteñen unha interdependencia tal que todo intento de delimitación supón un esforzo innecesario.

O que ten confirmado a través da súa experiencia é que esta clase de educación precisa dun plantexamento didáctico e un modelo de ensino que inclúa metodoloxías capaces de desenvolver, non só elementos cognitivos, senón, tamén, os aspectos afectivos e sociais, e determinadas actitudes e valores. Non é suficiente con subministrar información, estatísticas ou un estudo en abstracto sobre os Dereitos Humanos. Ese tipo de ensino non conduce a un compromiso na acción e queda reducido a un exercicio intelectual interesante, pero que terá poucas repercusións na actitude e o comportamento do alumnado.

No Congreso Internacional sobre o Ensino, a Información e a Documentación en Materia de Dereitos Humanos, organizado pola UNESCO en Malta, en 1987, chegouse á conclusión de que o ensino *en e sobre* os Dereitos Humanos ten que ter dous elementos imprescindibles: a coherencia e a pertinencia. Para o primeiro, a coherencia, requírese un **coñecemento interdisciplinar** dos dereitos humanos, coa participación do maior número posible de disciplinas; unha **apredizaxe da democracia**, que implica unhas relacións de respecto mutuo entre

os ensinantes, o alumnado, o persoal non docente e os pais e nais, así como a participación do alumnado na organización das clases e da escola. É, por último, **compromiso abri-la escola ó medio social** no que se desenvolve, ó facilita-la participación na mesma de organizacións e asociacións exteriores ó sistema educativo.

A pertinencia implica que esta educación nos dereitos humanos sexa adaptada ó entorno cultural e social do alumnado, ás realidades sociais e ás particularidades dos diversos grupos étnicos e culturais.

Ó falar de modelos curriculares que axuden e permitan unha educación *en e sobre* os Dereitos Humanos, temos que nos referir ós modelos que Kemmis califica na súa análise coma críticos, pola proposta que fai neles dunha linguaxe e discurso dialéctico, unha organización e relacións-sociais participativas, democráticas e comunitarias, e accións e prácticas emancipadoras.

Con relación ós métodos, a UNESCO propón metodoloxías que permitan a iniciativa, responsabilidade e acción do alumnado. Métodos interdisciplinares que abranguen a complexidade dos problemas que ten formulados a Humanidade; métodos que permitan o traballo en equipo e o debate das ideas; métodos de investigación, de construción do coñecemento, e métodos socio-afectivos para aumenta-lo coñecemento de si mesmo e o dos outros, para facilita-la toma de decisións, para desenvolve-la comunicación e a empatía, para sentirse grupo, para autoafirmarse e para practica-la cooperación e a tolerancia.

As Escolas Asociadas á UNESCO pertencen a sistemas educativos que se semellan pouco, de distintos países, en condicións económicas desiguais e dentro de estruturas políticas, sociais e culturais, as veces moi distantes, traballan para que todo o seu curriculum se impregne da educación para a paz, a comprensión internacional

e os Dereitos Humanos, ó manter a coherencia entre o seu Proxecto Educativo e o seu Proxecto curricular; a interdisciplinariade no estudo dos problemas; a relación entre o que pasa na aula, na sociedade e no mundo, e a orientación na acción e o cambio.

Aínda que, de forma oficial, España participou dende 1957 no Plan das Escolas Asociadas á UNESCO, esta participación non foi real ata 1980, ano no que empeza a poñerse de manifesto o interese de boa parte do profesorado por unirse a esta rede.

Escolas asociadas á Unesco en España

O Estado Español conta na actualidade con 124 Escolas Asociadas á UNESCO repartidas polas distintas autonomías, entre as que hai centros de Educación Infantil, de Primaria, de Secundaria, de Adultos, Facultades de Educación, Universidades Populares, Escolas de Música e centros especializados en Educación Ambiental. Estes centros contan cunha coordinación estatal e autonómica, xúntanse unha vez ó ano nun Encontro no que intercambian experiencias e profundan na educación para a paz, a interculturalidade e a educación ambiental, e manteñen a comunicación por medio dun Boletín trimestral.

As súas experiencias e actividades sobre os Dereitos Humanos son tan variadas coma os centros participantes. Ó buscar exemplos nos distintos niveis educativos atopamos que o C.E.I. "Os Campos" de Pontevedra, usou a película *El toro Ferdinand* para realizar numerosas actividades que permitiron a análise da propia situación dalgúns dos seus alumnos no centro (situacións de discriminación e intolerancia). Xunto co I.E.S "Luís Seoane" que está na mesma barriada fixeron una actividade que chamaron "Crebar barreiras" na que ó alumnado dun e doutro centro aprendeu a coñecerse e a traballar e

xogar xuntos, a pesares da diferenza de idade.

A Escola Pública "Mercé Rodoreda", de Barcelona, fixo un proxecto de colaboración coa Escola Africana de Adultos "Samba Kubally", de Girona, que se iniciou coa proxección dun vídeo sobre a "Festa dos Dereitos Humanos na Samba Kubally" e seguiu cun estudo sobre o continente africano e os Dereitos Humanos. Realizáronse varias visitas do alumnado de Barcelona ó de Girona e viceversa, e chegaron ó fin de curso coa celebración da Festa de Primavera, na que os membros da escola africana amañaron diferentes alimentos dos seus países, para 120 persoas de toda a comunidade educativa. A Escola Africana de Adultos da que falamos forma parte da rede de Escolas Asociadas españolas, e o seu alumnado está composta por inmigrantes que unha vez remataron o seu traballo diario, van á escola. É para a rede unha fonte de riqueza, porque nos mantén en contacto co difícil mundo da inmigración, contámanos de culturas diferentes e danos a oportunidade de poñer na práctica a nosa solidariedade.

O I.B. Alixar de Castilleja de la Cuesta, en Sevilla, é un exemplo da posibilidade de traballar sobre dereitos humanos nos distintos seminarios da Educación Secundaria. O seminario de Ciencias Naturais fixo un traballo de coñecemento e comparación das situacións ambientais, socioeconómicas e sanitarias de tres países desenvolvidos e outros tres en vías de desenvolvemento (EEUU, España, Alemaña, Colombia, India e Zimbaue) o que lle levou a interesantes reflexións e conclusións sobre o cumprimento dos Dereitos Humanos e da necesidade de loitar a cotío por eles. O seminario de Filosofía traballou "O problema da liberdade no Terceiro Mundo" a través de situacións particulares como a execución de Saro-Wiwa en Nixeria, o paso do Estreito de Xibraltar en pateras e o apresamento en China de Wei-

Jingsheng, un dos líderes da oposición ó réxime. O seminario de Francés traballou cos seguintes textos: "Jeune fille de la tribu des Cambu en Nouvelle-Guinée", "La faim existe", "Lutttons contre la faim", "Les petites fourmis d'Amnesty" e "Race aryenne et races inférieures" de A.Hitler, que serviron de punto de partida para o estudo da realidade actual. O seminario de Inglés realizou un proxecto titulado "Stereotypes" e "What's the difference?", e en COU estudaron a obra de Wole Soyinka e textos de escritoras americanas de raza negra, nos que se fai unha análise do racismo. O seminario de Matemáticas cumprimentou unha enquisa sobre as actitudes do alumnado de cara ó Terceiro Mundo e realizáronse representacións gráficas e diversas medidas estatísticas nas que empregaron exemplos reais relativos á desigualdade entre países. O seminario de Latín tomou o tema de COU "Dereitos e deberes do cidadán romano" para comparalo coa actual Lei de Estranxería e comproba-la relación que se dá entre ámbalas dúas leis. Os textos de "A guerra das Galias" serviron para analiza-la prepotencia de Roma fronte ós bárbaros e reflexionar sobre a relación entre as diferentes culturas. O seminario de Lingua e Literatura tratou o tema do racismo referíndose directamente ós xitanos, e recrearon con fotografías e debuxos os poemas de Rubén Darío, para despois expoñelos. Tamén estudaron poemas sefardíes e debateron sobre as relacións entre os pobos e as consecuencias, cando un deles vese na obriga de deixa-lo seu país de orixe. En COU proxectouse a película *La colmena* e comparouse co texto de Cela que permitiu facer unha análise da vida na posguerra española e relacionala coa destoutros países en desenvolvemento.

No nivel universitario, a Facultade de Ciencias da Educación da Universidade de Girona continuou os seus programas de investigación



© Manuel G. Vicente

dentro dos Departamentos de Pedagogía e Psicoloxía: "A escolarización da poboación infantil inmigrante. Análise das necesidades formativas do profesorado e deseño dun programa de formación permanente do profesorado de educación primaria"; "Avaliación do proceso de integración escolar dos alumnos con necesidades educativas especiais, na provincia de Girona. Elaboración dun proxecto de formación do profesorado" e "Contextos de desenvolvemento e calidade de vida da infancia de 6 a 12 anos, da provincia de Girona". Os títulos teñen elocuencia dabondo e non precisan aclaracións para relacionalos cos Dereitos Humanos. Nesta Facultade, inaugurouse o curso cunha conferencia sobre "Educación para a paz", á que seguiron outras sobre "As comunidades xitanas en Catalunya", "A guerra e a paz en Bosnia", "Cooperación e Desenvolvemento", "Impacto das inmigracións nas culturas dominantes do Mediterráneo" e "Girona co Sahara. Unha ponte solidaria". Sete alumnos da Facultade realizaron as súas prácticas na cidade de Managua (Nicaragua), cunha estancia de catro meses nos que fixeron un traballo

sobre "Diagnóstico de meniños e meniñas consumidores de substancias tóxicas". Na actualidade estudian a posibilidade de poñer en marcha unha titulación propia da Facultade, para a formación dos "Maestros Populares" no Departamento de Morazán, en El Salvador.

Esta descripción das actividades das Escolas Asociadas aínda que esta simplificada e sexa necesariamente incompleta pódenos resultar significativa se lle engadimos o dito anteriormente sobre outras cuestións de aprendizaxe e as metodoloxías, nas que se atopan implícitas as actitudes e os valores que a educación para a paz, a comprensión internacional e os Dereitos Humanos tratan de vivenciar no alumnado.

A Comisión Española da UNESCO* encárgase no noso país da difusión e o desenvolvemento do Plan de Escolas Asociadas. A ela debe dirixirse quen precise máis información sobre este programa da UNESCO, ou estea interesado en entrar a formar parte desta rede de centros educativos.

Bibliografía

- UNESCO (1974): *Recomendación sobre la Educación para la Comprensión, la Cooperación y la Paz Internacionales y la Educación Relativa a los Derechos Humanos y las Libertades Fundamentales*. UNESCO, París.
- UNESCO (1983): *La educación para la cooperación internacional y la paz en la escuela primaria*. UNESCO, París.
- UNESCO (1985): *Semillas de paz. Contribución de la educación preescolar a la comprensión internacional y a la educación para la paz*. UNESCO, París.
- UNESCO (1986): *Some suggestions on teaching about human rights*. UNESCO, París.
- UNESCO (1986): *Cómo actuar juntos en favor de la educación para la comprensión internacional: participando en el Plan de Escuelas Asociadas de la UNESCO*. Manual práctico. UNESCO, París.
- UNESCO (1988): *Congrès international sur l'enseignement, l'information et la documentation en matière de droits de l'homme*. SHS-87/CONF. 401/15, París.
- KEMMIS, S. (1988): *El curriculum: más allá de la teoría de la reproducción*. Morata, Madrid.
- NACIONES UNIDAS (1989): *La enseñanza de los Derechos Humanos*. Ejercicios prácticos para escuelas primarias y secundarias. Naciones Unidas, Nueva York.